

14041

9 1863

Прештампано из
Споменице Тимочке Крајине

9

Штампа
„МЛАДА СРБИЈА”
Београд

639.2.081.1:639.21(497.11)

Др. Мих. Петровић:

Риболови у Тимочкој Крајини

Под нашим Доњим Дунавом подразумева се део Дунава између уласка у дунавске кланце, ниже Голупца, одакле већ почиње оно што карактерише ту област: брзаци, вртлози, високо подводно стење, напрасне варијације речнога дна, лов крупне рибе у већим размерама, па до наше доње границе у Радујевцу.

Риболови у овој области, својом техничком страном, размером у којој се врше, врстама рибе која се хвата, изобиљем крупне рибе и својим економским значајем за прибрежно становништво, знатно се разликују од риболова у осталим областима наших великих граничних река Саве и Дунава. Стеновите, неплодне обале, оцепљеност од унутрашњости Србије непроходним планинама, врлетима и оскудицом путова, а са друге стране необично риболовно богатство Дунава, који је за сиромашно прибрежно становништво увек био једино прибежиште и спас, чинило је да су становници ових крајева од вајкада били упућени на риболов, одавали му се, проводили у њему свој век, непрекидно га усавршавали предавајући своје искуство генерацијама што су за њима долазиле и на тај начин довели риболов до савршенства.

У исто време, необичне хидрографске прилике, ћудљивост облика речнога дна, вртлога, струја, падова, и правца воде, нарочите навике и начин живота рибе која се лови, чинили су да се риболов у овим крајевима морао самостално разви-

јати и да се он и по својој техничкој страни увек морао разликовати од онога у осталим областима Дунава, у којима су сасвим друге риболовне прилике. Велике пређе, којима се врши риболов на велико у Сави и Дунаву изнад ове области, неупотребљиве су на већини риболовних места на Доњем Дунаву. Рупе, бездани, стење, неравности дна, снажни вртлози и необична брзина воде баш на оним местима, која су рибом најбогатија, захтевају нарочита риболовна средства и досетке, које на другим местима не би дале никаквих резултата, а међутим на Доњем Дунаву оне једино и чине могућним риболове у онаквим размерама, у каквим се они тамо врше.

Тешко да је игде риболов у толикој мери заснован на тачном познавању живота и навика риба, подводних места у којима она пребива, или кроз која путује, на коришћењу облика дна, струја, вртлога и свођења вештачких средстава на најпотребнији минимум, као што је то случај у доњо-дунавским риболовима. И у осталим риболовним водама рибари, који свој посао врше у иоле већим размерама, морају познавати подводна места на којима раде, али се то познавање своди на приближне податке о дубинама и закачкама под водом (кладе, камење, потопљене лађе, чамци, скеле, воденице итд.), за које би пређе запеле и каткад се упропастиле. Такви су исти подаци потребни за риболов на Доњем Дунаву,

али са том разликом, што они овде морају бити многобројнији и много разноврснији, што варирају готово са сваким кораком, што су те варијације веома нагле, напрасне, тако да се од песковитог дна од 5—6 мет. дубине одједном силази у каменити понор од 20—30 мет. дубине; да се из дубине дижу стене које допиру до саме површине воде; да се од брзине воде од неколико сантиметара у секунду нагло прелази на брзину од неколико метара; да се од мирне воде улази у огромне и снажне вртлоге, који су од вајкада били страшило и несавладљиве препреке за пловидбу; да се правац струје непрестано ломи, каткад и под правим углом, одбијајући масу воде час од једне, час од друге обале итд. И те прилике рибару је потребно познавати стопу по стопу; од тога му зависи не само могућност кретања на води и маневрисање са риболовним справама, већ и сам успех лова, јер се са сваком променом прилика у води мења и кретање рибе. С тога на Доњем Дунаву није ретка ствар, иначе немогућна у другим водама, да од више рибара, који терају пређу једним истим путем, један за другим, неки не ухвате ни комада рибе док други, који боље познају место, згрну на њему обилат лов.

Осим тога, поставивши своје справе на zgodним местима, користећи се воденим струјама, буковима, вртлозима итд. рибар је у овим водама у стању са ништавним средствима постићи резултате, који по незнатности простора, што га заузимају и необичне простоте њихове, изгледају непојмљиви, ако се не води рачуна о томе, да се рибар у ствари више користио оним што му сама природа пружа, и да се улога његових справа своди на незнатну меру, а то је да рибу, већ упућену природним препрекама на справу, у zgodном тренутку задржи и ухвати.

И то је општа карактерна црта великих риболова на Доњем Дунаву: коришћење природним воденим приликама, вртлозима, брзацама, разноликим препрекама итд. које упућују рибу на места где је постављена справа што хвата рибу, и велика оштроумност којом су ове справе прилагођене своје циљу. Риболовне справе за велике риболове овде се одликују, не својом величином, као што је случај код великих риболова у другим водама, већ необичном целисходношћу, али зато и траже веома велико рибарско искуство, извежбаност у маневрисању, тачно познавање места, на коме се ради и навика појединих врста риба. У томе и лежи узрок што за сваку врсту справа постоје нарочите специјалисте који искључиво њима рукују, без чије се помоћи не може вршити успешно риболов таквим справама, и који се због тога узимају у службу у местима знатно удаљеним од онога, где они стално живе. Вредно је поменути да, ма да је риболов подједнако развијен и са наше и са румунске стране, овакве специјалисте од увек су биле искључиво наши прибрежни становници и да је, може се слободно тврдити, целокупни риболов на делу Дунава, о коме је овде реч, у главном, у нашим рукама. И ови риболови не само да подмирују потребе нашега прибрежног становништва, већ и знатне количине рибе и ајвара извозе на страну.

Врсте риба, које се лове у Доњем Дунаву, многобројније су од оних у Сави и Дунаву више Ђердапа. Све врсте што се лове у овим водама (изузевши једну до две врсте Дринских риба, које каткад залутају у Саву), лове се и у Доњем Дунаву. Али поред ових, ту је нарочито развијен лов извесних крупних врста риба, које су или реткост за наше овдашње воде, или их у њима никако и нема, и

Учл. бр. 277801

које се могу сматрати као специјалитети Доњег Дунава. То су врсте риба које дају црн ајвар, а припадају роду *Acipenser*. Ту спадају, поред кечиге, која није реткост и за остали део Саве и Дунава, још: Морун (*Acipenser Huso*), Јесетар (*Acipenser*), *Schura*) Сим (*Acip. Glaber*), Паструга (*Acip. Stellatus*).

Најзнатнији је по величини и својој трговачкој вредности горостасни морун, који у мору достиже дужину од 4—5 метара и у тежину до 1000 килограма. У нашим се водама хватао раније до 400 до 500 кг.; данас се веома ретко хвата већи од 120—160 кг. У марту 1929 ухваћен је код Корбова ајварит морун од 206 кг. и продат за 17.500 динара. У новембру 1931 рибари из околине Кладова ухватили су моруна од 140 кг.

Морун живи у Црном и Каспском мору и одатле долази у реке што утичу у ова мора. До наших вода допире само крупнији морун, тако да је реткост видети га мањег од 40 кг. Ајварит морун

Сл. 1. Ухваћен морун

у нашим водама увек је тежи од 90 кг. Количина ајвара варира али, не правилно, са величином рибе: има их на пр. од 130—140 кг. са 20 кг. ајвара, а има их исто толиких са 10 кг. ајвара. Неки носе ајвар са десне, неки са леве стране, и према томе их рибари разликују на „деснице“ и „левице“. Ајварит се морун познаје по томе, што је трбушаст, што му је набубрио пупак и што се наиђе на ајвар кад се завуче прст у отвор мате-

рице који се налази на трбушној страни. Ако је без ајвара, назива се „шипар“ или „јаловац“ и цена му је онда знатно нижа од оне за ајваритог моруна.

Морун се бије (икра) по оним непрегледним ритовима (лаповима) што се простиру по околини дунавског ушћа, на додиру слатке и морске воде. Плођење бива као и код осталих риба: мужјак избацује млецац, женка икру и ово се двоје у топлој и мирној ритској води смеша и оплоди. Мали морунчићи или остају неко време у рити, или одлазе у море, или зађу у који од рукаваца дунавских, одакле их текућа вода сама опет снесе у море, пошто немају снаге да даду отпора брзој текућој води.

Бавећи се у лаповима, крупан морун напуни се једном нарочитом врстом пијавица, које се хватају или око шкрга, или око шкржних отвора или, најзад, испод бочних перја („испод мишке“, по изразу рибара). Ове га пијавице, које му јако досађују, па било да се већ избио, било да му икра није још потпуно сазрела, натерују да из рита иде у текућу воду, где га брза вода и трење о чврсте предмете пере и ослобођава тих досадних гостију.

Дошавши у наше воде, морун продире кроз брзаке и стење, држећи се увек

Сл. 2. Сјрављање ајвара у Кладову

дубина и матице, сврћући у дубоке лимане ради одмора од борбе са воденим струјама, да би затим опет продужио пут матицом. Преко лета остаје у нашим во-

дама, боравећи по највећим дубинама, рупама, иза стена и у подводним кланцима, где је тада неприступан. Тек од августа излази из својих заклона и тада се покатад може видети како се пребације на сред воде, перући се. Тада се и почиње поново хватати на пређе, а пред јесен враћа се низ воду у море, када му лов опет постаје интензивнији. Каткад се улови и на каквом муљевитом плићку.

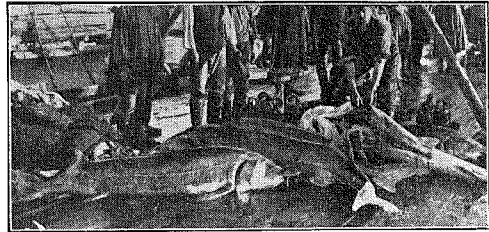
Лов моруна бива у пролеће, кад он путује уз воду ради чишћења од пијавица, и пред јесен, кад излази из заклона и путује низ воду у море. Справе, које се за тај циљ употребљавају јесу: нарочите пређе и велике морунске удице. У даљем излагању биће описане ове справе, њихова конструкција, улога и маневрисање њима. Овде ћемо изнети само поглавита риболовна места на нашем Доњем Дунаву, на којима се морун лови интензивније и где се у доба лова налази читава војска рибара, специјалиста за та места и за справе које су за ова места најпогодније.

Већ одмах код Радујевца разаципају се морунски струкови, и то и на нашој и на румунској страни (Груја, преко од Радујевца), затим код Прахова и Михаиловца. Чувено је риболовно место Љубичевац (пређе Бурдељ), на коме се последњих година хватају најкрупнији моруни и где су рибари нарочито извежбани за морунске струкове.

У Грабовици на нашој страни, било би добро риболовно место, али се становници ту више не занимају тим риболовом. Затим добра су места: Велесница, Вајуга, Корбово, Брлог, Ртково, Велика и Мала Врбица, и са румунске стране Шимијан и Турна. У Костолу се хвата морун само средином Дунава, баш онуда куда лађе пролазе, тако да ове покатад ударе на саме тикве од струкова и изразбијају их.

Одатле, уз воду, добра су риболовна

места: Цеврин, Сип, Стење, два места код Оградене, преко од Трајанове табле, и у Казанима, 2--3 места на румунској страни; затим Калничка Стена (Калника), и

Сл. 3. Уловљени моруни и јесетре

некадашњи важан у риболовном погледу Госпођин Вир (Госпођин), испод Добре.

После моруна најважнија је врста рибе, за овај крај, са економског гледишта, *јесетар* (јесетра), по облику доста сличан моруну. Њега има, доста ретко, и у нашим водама у свако доба, и то не само крупних (као што је случај са моруном), већ и ситних, што је доказ, да се он одиста плоди и код нас. Хвата се лапташима, балачким пређама, на гарде, на струкове и великим черенцима, који раде на нарочитим местима, где су јаки вртлози и матице. *Сим* (симче) доста је распрострањена риба у Дунаву и достиже, па и прстиже величину јесетра. Плоди се и у нашим водама; хвата се и ситан и крупан и то истим справама као јесетар.

Напоследку *паструга* се одликује пљоснатом главом и дугачким пачјим кљуном; на леђима има црне и беле пеге, и то црне су веће од белих. Није велика реткост на Доњем Дунаву, и хвата се најчешће у тежини од 4—15 кг. Цена јој је нижа од моруна и јесетра. Веома је мирна риба, лако се хвата и ухваћена ретко се кад отима и брани.

Осим ових врста риба, које дају црн ајвар и које се могу сматрати као специјалитети Доњег Дунава, у овим је водама веома распрострањена *кечига*, која

у Доњем Дунаву достиже своју највећу величину, и чији је лов ту веома развијен, тако да је покатакд јефтинија од друге рибе много нижег квалитета. На гласу су, због свога ванреднога укуса, Милановачке кечиге, које се хватају спрам Милановца, поглавито на простору између Јуца и Гребена, а и нешто изнад њега. Милановачки рибари тврде да им укус долази од непрестане борбе са брзацима и препонама, којих је у изобиљу у њиховим водама. И одиста, ове су кечиге необично живе и снажне; кљун им се црвени од продирања кроз брзаке и кроз стење, а шупљине на глави увек су им пуне песка о који се тару провлачећи се кроз таква места.

У овој области Дунава изобилан је и крупан *сом* који овде достиже тежину од 120—140 кг. Остале врсте риба не разликују се, ни по величини, ни по квалитету, ни по распрострањености, од оних које се налазе у осталим нашим водама.

У Тимочкој области Дунава лови се и једна специјална врста рибе, која долази из Црнога Мора пловехи уз Дунав, а које нема на осталом делу Дунава, нити ма у којој другој нашој риболовној реци. То је риба коју наши тамошњи рибари називају „гиборт“, покашто „скуприја“, облика и величине наше јазаве (јаз, братфиш), а хвата се у рано пролеће, у великим количинама, на простору ниже Казана. Одатле узводно постаје много ређа, ма да се по каткад и нешто доцније, крајем пролећа, по који примерак ухвати чак у Смедеревском или Београдском делу Дунава. Хватају је искључиво балањем, балачком пређом, или лапташем.

Начин риболова и справе, које се за тај посао употребљују, одликују се не толико својом величином, као у осталим нашим великим водама, већ нарочито тиме што су веома добро прилагођене циљу за који су одређене, месту и приликама

у којима се употребљују и навикама рибе. Отуда на овим риболовним местима постоје и раде нарочите справе, којих не само да нема у осталим областима Саве и Дунава, већ које искључиво и могу функционисати у онаквим риболовним приликама, какве карактеришу ова тако необична места.

Ми ћемо овде навести само оне начине риболова и справе што се употребљују за велике риболове, т. ј. за хватање крупне рибе и веће количине ситније рибе, остаљајући на страну велики број омањих справа које, уосталом, постоје и на осталим нашим риболовним местима а које су недовољне за лов у већим размерама.

Пре свега, местимице, где престају оне ђудљивости дна и струја којима се у толикој мери одликује наш Доњи Дунав, и где се на подужем простору јављају чиста места, равно песковито, блатно или каменито дно, иста брзина и правилан ток воде, употребљавају се велике пређе: *алови* и *лапташи*, слични онима што се употребљавају у Сави и Горњем Дунаву.

Доњо-дунавски су алови дугачке а плитке пређе, дубине 2—3 метра, дужине до 100 метара, у којих је доња страна, она што има да гребе дно, оптерећена оловицама, а горња страна, што иде површином воде, пловцима од јагњедине коре (парашима). Раде на прудовима и полојитим местима, где је чисто дно и где има довољно места за њихово маневрисање.

Аловом се лови већином лети; њиме се хвата готово искључиво ситнија роба, јер се крупнија држи дубина на којима алов не може радити. Њиме се најчешће хвата: бела риба, шаран, мрена, ситнији сом и ситнија кечига. Лов је обилатији ноћу но дању, јер риба радије ноћу излази на прудове и полојита места.

Доњо-дунавски лапташ је пређа, ду-

гачка око 40 м., дубока 5—6 м., којом се ради са две оранице, или чамца, и шест момака. Ради на дубљим местима, ако је на овима дно довољно чисто да пређа не запиње; извлачи се, не на обалу као алов, већ на води, у оранице. Лапташ је веома моћно оруђе за хватање рибе, једно због своје величине, а друго због тога што он чисти веома велике просторе и то баш на дубинама и местима, на којима се риба најрадије задржава. Он се на Доњем Дунаву употребљује у знатној мери, нарочито око Голупца, Милановца и испод Сипа.

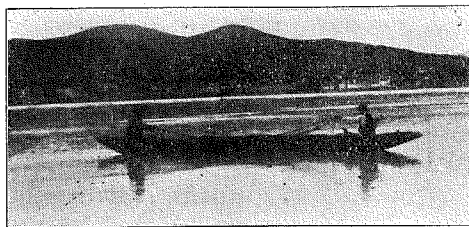

Сл. 4. Риболов лапташом

Лов лапташом нарочито је богат зими кад крене лед и својом тутњавом и механичком снагом узбуни и крене рибу из њених прибежишта. Голубачки се рибари сваке године нарочито спремају за то време, као за какву свечаност, и сваке године кретање леда за њих је радостан догађај. У то се време, у дугачком теснацу испод Бабакаја, може видети необичан приказ. Лед, путујући из Горњег Дунава из воде, наиђе право на бабакајску стenu, затим иа теснац испод ње и ту се загуши: потискивање огромном снагом леда, који иде низ воду и потискује све што пред собом нађе, санте се пењу на санте које у теснацу наиђу, тако да се образују читави стубови леда (торлаши). Ови стубови, услед своје тежине, а не могући се кретати напред, тону; друге санте прелазе преко њих, пењу се једна на друге, својом тежином чине да гомила све више тоне и да на многим

местима допре чак до дна дунавског. Кад затим лед и у самоме теснацу, услед сунчане топлоте и механичке снаге леда која га потискује, прсне и крене се, нагђени стубови од леда парају дно, истерују рибу из њених лежишта, а у исто време муте воду, парајући блатно и псковито дно. Риба се тада одигне са дна, и расплашена узбуни се по оној мутној води. Тај моменат жељно очекују рибари са спремним лапташима и свом потребном опремом и, путујући одмах за ледом, разбацају и терају своје лапташе. Лов је кашто толико изобилан да пређа не може да издржи свој терет и цепа се под притиском рибе. Крупан сом, јесетар, сим, шаран, кечига итд. измешани су у таквим гомилама, и рибари се кашто после два до три сата лова морају враћати кући, не имајући где да сместе уловљену рибу. Нарочито се у таквим приликама хватају крупни сомови, 50—100 кг. тежине; ови се тада на голубачкој и добрањској обали продају по ниској цени.

Али ове велике пређе захтевају знатну опрему, повећу послугу, доста стају а међутим њима су, због њихове величине, неприступна већина издашних риболов-

Сл. 5. Риболов балачком пређом (балање)

них места. Стога је у много већој мери на Доњем Дунаву распрострањена једна врста омањих пређа које је врло лако израдити, око којих не треба велике опреме ни послуге, а које, међутим, могу радити на свакоме месту, ма какве биле неправилности дна и воденог тока. То

су такозване *балачке пређе*, које се у великоме броју налазе на овом делу Дунава и које и рибарима од заната чине великих услуга, а прибрежном су становништву села дуж наше обале често једино средство за издржавање. Ко није уочио, путујући нашим Доњим Дунавом и пролазећи поред наших рибарских села и заселака, онај велики број ораница које се, кад риба пада у великој количини, размиле по тихој површини Дунава, представљајући слику водених тица које натраже свој плен? Свака од њих носи по једну балачку пређу и окушава срећу на местима где има изгледа да се може ухватити риба.

Балачким пређама, поред свега тога што су веома мале, ипак се хвата и најкрупнија риба: морун, крупан сом, јесетар, сим итд. Оне се најчешће употребљују за хватање кечига; ове се радо баве на извесним дубоким местима где их је немогућно ловити ни удицама ни великим пређама, о којима је раније говорено. Међутим, знајући добро таква места и положај стена у њима, рибари „балају“ тако да пређа прође између препона, почисти такво место и згрне рибу који на њему нађе. Таква су позната места на пр. у околини Милановца и Добре, где се балањем хватају веома крупне кечиге.

На послетку, од обичних риболовних справа, које нису баш специјалитети доње-дунавских риболова, већ се употребљују и у горњим водама, навешћемо још обичан *рибарски струк*, који ваља разликовати од великога морунскога струка.

Струком се риба лови већином лети, на бистрој води, кад се она креће по дну тражећи храну. Зими се покашто баца искључиво ради манића, који се само зими хватају, јер тада излазе из рупа, чкаља, камена итд. из којих се не мичу целог лета; али овај је лов незнатан према ономе у лето.

То би били разнолики начини риболова у већим размерима, који се употребљују на Доњем Дунаву, а чија употреба — као што је поменуто — није везана искључиво за ову област наше велике граничне реке. Али Доњи Дунав има и својих специјалитета у томе погледу, који су тако везани за природу ових необичних риболовних места, да би на другим местима били апсолутно неупотребљиви и да, уколико су за Доњи Дунав згодно и оштроумно смишљени, утолико би били неспретни и бескорисни у другојачијим риболовним приликама.

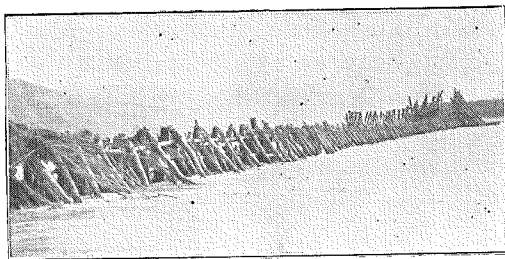
Као што је поменуто у почетку овога чланка, Доњи Дунав се у хидрографском погледу одликује веома великом разноврсношћу, необичном неправилношћу дна и воденог тока и наглим прелазима од једнога стања до другога. Рибари су умели згодно употребити ове неправилности у своју корист и искуством, које се вековима текло, доћи до најрационалнијих начина, на које би се њима користили.

Поглавити начини великих риболова на Доњем Дунаву, који се могу сматрати као специјалитети ове дунавске области, јесу они помоћу: некадашњих гарда, сетова, великих кошева и морунских струкова.

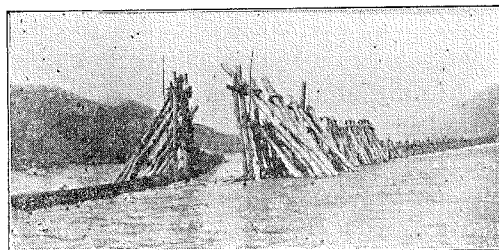
Путнику, који је до пре Великог рата путовао нашим Доњим Дунавом, морале су падати у очи велике рибарске направе наспрам Сипа и нешто испод овога: дугачки плотови и поплети који вире на сред воде, на местима где је Дунав најбржи и за које би се, да нису далеко на води и да им није онакав необичан распоред, могло помишљати, да су остаци какве грађевине на суву, коју је вода потопила. Свака од тих направа састојала се из два дугачка плота, који иду косо — низводно, један другоме на сусрет, тако да заједно образују једну

левкасту грађевину, са ширим отвором са оне стране од које вода тече, а са ужим крајем онде где вода из ње излази. То су *гарде* — једна од најмоћнијих рибарских справа, којом су се хватале огромне количине рибе, и крупне и ситне, и која је утолико била моћнија што је захватала велики простор и што је функционисала

већ би ту морала остати до доласка рибара који би од времена на време долазили и одатле је вадили, кад се довољно рибе у њој накупи. Гарде су радиле само на средњој и великој води; кад је вода мала, неке од њих остану покашто на суву, или се бар брзина воде у њима смањи испод потребне мере.

Сл. 6. Гарде код Сипа

Сл. 7. Отвор гарде код Сипа

без прекида и дању и ноћу, без потребе надзора, без употребе људске снаге и без оне непрестано напрегнуте пажње коју захтевају друге риболовне справе.

Принцип, на коме је била основана употреба гарде, јесте овај: на местима где је вода веома брза, а не много дубока, помоћу два дугачка плота који полазе од дна реке и излазе на њену површину, та се вода стешњава и упућује да излази на један доста узан отвор. Риба која наиђе у простор између ових плотова, понесена веома брзом водом између ових и упућена самим плотовима на поменути отвор, буде кроз овај протерана са врло великом снагом, која је утолико већа, што на отвору добија, пре тога, стешњена брза вода одушке, а којој се риба, ма колико била крупна, не може одупрети. Ако се, дакле, на томе отвору рашири каква јака пређа, која би имала облик разјапљене кесе, а која би отвор потпуно затварала, пропуштајући кроз себе само воду и ситне предмете, риба би са тако великом снагом била гурнута у ту кесу, да из ње не би могла натраг,

Све су се наше гарде налазиле у околини Сипа. Њих је пре регулације Ђердапа било осам; доцније само четири, а сад не постоји више ни једна. За гарде се зна да су постојале од далеких времена и у извесним старим путописима описују се већ и као куриозум и као веома моћно оруђе за хватање крупне рибе. До владе Кнеза Милоша оне су припадале Турцима који су оставили у овим крајевима репутацију веома вештих рибара, и од којих је наше прибрежно становништво наследило усавршену вештину рибарења. Кнез Милош их је, за своје прве владе, откупио од Турака и гарде су прешле у његову личну својину; оне су доцније постале саставни део краљевских добара. Држао их је за дуги низ година закупац Томић из Кладова.

Путујући Дунавом од Голупца ка Д. Милановцу, путник је могао испод Добре, на једноме од најдивљијих и најпустијих места, каквим изобилује наша дунавска обала, запазити горостасну стену приљубљену уз саму обалу, која се потпуно усправно диже из воде, достиже

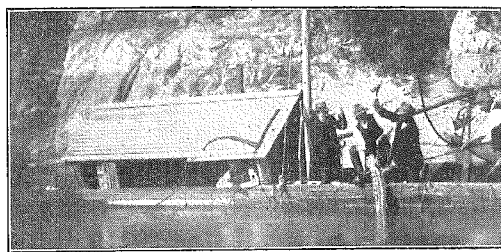
знатну висину над водом, чини подужи простор обале потпуно неприступним и даје јој необично дивљи изглед. Одмах испод те стене, у заклону који она даје од љуте матице што поред ње дере и чини је неприступном, пада у очи једна лађа чудног изгледа: три високе катарке са тешким каменим теретима, што висе на њима, и чекрци на врху катарака, нехотице привлаче пажњу и изазивају радозналост. Лађа је ту и дању и ноћу; кад год вас је пут туда нанео, могли сте је видети увек у истом положају, увек непомицну и без икаква знака да се на њој шта креће или ради. Само у извес-

Сл. 8. Рибарска инсталација на Госпођином Виру

ним тренуцима, ако вас је случај нанео да у згодно време туда прођете, приметили бисте на лађи неку особиту живост: тешки терети што висе на врху катарака стрпоштавају се са великим праском у воду; неколико људи који се тада виде да су били на лађи, устумарају се по њој, вуку ужурбано неке конопце и изгледају као да се боре са нечим за вас невидљивим, а што међутим њима задаје доста муке. Борба, журба и цео покрет једва да трају који минут: још, пролазећи Дунавом поред њих, нисте добро ни одмакли од тога места а на њему већ завлада иста непомицност и тишина која је била и пре тога; ухваћен морун, сим, јесетра, сом, савладан је и конопцем или дивљом лозом привезан за рибарску лађу.

То необично место јесте *Госпођин Вир*, једно од некадашњих најјачих риболовних места на целој Дунаву. Лађа коју сте приметили на томе месту, путујући Дунавом, намештена је ту ради риболова, а необична живост на њој, која ће вам пасти у очи кад у извесним тренуцима поред ње пролазите, јесте борба рибара са ухваћеном крупном рибом. То је риболовно место било на далеко чувено; оно је, кад су добре године, доносило знатних прихода и његова издашност у риби оправдавала је знатне трошкове око инсталације справа, одржавање момака и велике аренде са којима је било скоп-

Сл. 9. Уловљен сим на Госпођином Виру

чано риболовно предузеће на њему.

Принцип на коме је основа риболов на Госпођеном Виру један је од најинтересантнијих међу онима који је уопште оштроумље рибара могло измислити у тој непрекидној и вајкадашњој борби са рибом. Целокупна рибарска инсталација није ништа друго до једна врста заседе: риба се не тражи, као другим великим справама, већ се чека на згодноме месту на које ће је саме водене струје, матице и букови упутити чим се буде затекла ма где у близини; вода је сама својом огромном снагом, што је има од брзине на томе месту, гура у пређу која има облик простране разјапљене чељусти што се у тренутку затвара чим очекивани плен у њу уђе.

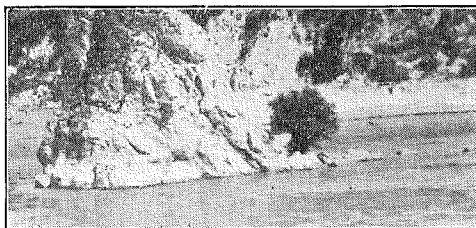
На овај се начин хватала само крупна

риба: сом, јесетар, сим, морун. Кашто падне и по која паструга која је веома мирна и слабо се брани. Највише се отима сом, кога је и иначе најтеже савладати због његове глаткости и љигаве коже, што чини да га је веома тешко прихватити и задржати, а и због велике снаге коју има у репу. Необичан је приказ кад се деси да се у један исти мах ухвати каква сом и каква бодљава риба, као на пр. јесетар. Својим леђним и бочним штитовима јесетар, праћкајући се и преврћући се по затвореној пређи, боде голишавог сома, који се много више узбуни од тога но од опасности у којој је, и покатакд искрвави сву околну воду пре но што га савладају и извуку.

Риболов на Госпођином Виру био је чувен још од давнашњих времена са своје издашности у крупној риби. Он се на пр. помиње у једној хрисовуљи кнеза Лазара: „... у Звижду је био Вир Госпођин на Дунаву.“ (Летопис, 1847. IV. 53.) У ранија времена он је припадао калуђерима једног оближњег манастира, затим су га присвојили Турци, док није прешао у руке наше државе. Али раније справа — *сеџ* — није била овако савршена као доцније. Док је риболов био у турским рукама, па и за неко време после тога, пређу су затварали, кад се у њој осети ухваћена риба, не аутоматски, као доцније, помоћу тегова и чекрка, већ рукама, вукући нагло нарочито за то одређене конопце који су издизали доњи крај пређе и тиме затварали њоме образовану кесу. Последњи систем, овај што је малочас описан, измислили су текијски рибари, који су на гласу као најискуснији и највештији рибари на Доњем Дунаву. Тај је систем најсавршенији, не само по томе што њиме један једини човек оперише наместо њих неколико, као некад, већ и због тога што се њима пређа у магновењу затвори и тиме одједном спречи

риби нагли повратак и излазак из пређе. Па и код тако савршене справе дешавало се да риба осети опасност и измакне из пређе пре но што се ова потпуно склопи, или да већ до половине изиђе из пређе кад је ова, склопивши се, ухвати за пераја или за леђни штит. Колико ли их је морало утећи онда кад је још употребљаван примитиван систем, док се пређа рукама затварала? Што је лов у то време и поред тога био много богатији но данас, узрок је једино велико богатство у крупнијој риби, којим се одликогао Доњи Дунав пре регулације Ђердапа. Нека је, успомене ради, поменуто да су риболов на Госпођином Виру за дуги низ година, до рата, држали закупци Боркан и Стешић из Доњег Милановца. Данас је он потпуно напуштен.

Иста справа, названа *сеџ*, употребљавала се још на неколико риболовних места на нашем Доњем Дунаву, са неким

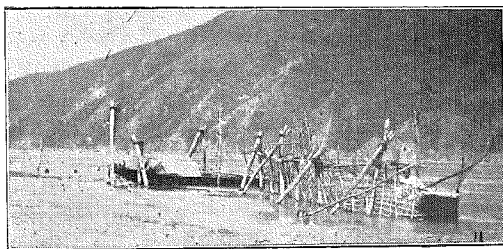

Сл. 10. Калничка Сеџна (Калника)

незнатним изменама. Тако, она је употребљена на Калничкој Стени (Калника) испред Казана, где су је такође још турски рибари држали. И ту је систем аутоматског затварања пређе, али не помоћу две катарке и чекрка као и на Госпођином Виру, већ помоћу ђерма: једна направа слична ђерму, којим се извлачи вода из бунара, помоћу тега обешенога на један његов крак, издиже доњи крај пређе у тренутку кад га ослободи рибар, извештен о присуству рибе у кеси. Сетови су употребљени још код Сипа, испод

канала, и у Стењу са румунске стране (Оградена). Закупци су и ту били искључиво текијски рибари. Целокупан посао око тога риболова основан је, као што се види, на искоришћењу вртлога, чеврнтија, јачих или слабијих према места на коме су, а којима је намењен задатак једино тај да пређу непрестано надимају и држе је разјапљену, а друго и понајглавније, да рибу која доспе у такав вртлог упуте на пређу, која је постављена на згодноме месту. На Доњем Дунаву врло су чести такви вртлози и они су увек употребљени од стране рибара, који плаћају знатне суме са право да могу на таквим местима поставити своје справе.

Овакве се омање направе и данас могу видети путујући од Д. Милановца до Сипа. Оне нису сталне: вода веома често мења на појединим местима своју брзину; спрудови се сами од себе дубе,

Сл. 11. Риболовна инсталација на Сипском Виру

стварају се понори и на њима матице; дубине се засипају и стварају се плићаци у току времена, на местима на којима је био обилат риболов; рибари се премештају на места где су им се променом воденог тока отвориле нове наде на успех, а на која пре тога није нико ни помишљао. Пре регулације Ђердапа био је на пр. чувен и врло богат риболов, помоћу малочас описане справе — сета — на Гребену, где је у то време био прави понор и једна огромна чеврнтија, која се градила од одбијања воде од саме гребенске стене. На месту, где је био тај амбиз, да-

нас је нанос и ни по чему се не може распознати, да је ту пре четрдесет година био опасан понор. Од чеврнтије, која је некад била право страшило за бродаре, данас нема ни трага, пошто матица више не наилази на препону која би је скретала са правца и тиме производила вртлог. Регулација Ђердапа потпуно је изменила оне прилике које су биле узрок негда тако богатоме риболову на томе месту, и овај је данас готово потпуно уништен. На другим местима те се прилике саме од себе мењају, ђудљивошћу речнога тока.

Приметимо, напослетку, још и то да риболови на вртлозима раде само од пролећа до јесени; најјачи су у почетку и при крају тога размака времена, јер се тада крупна риба креће уз воду или низ воду.

И морунски струкови (такуми) претстављају један специјалитет доњо-дунавскога рибарства и служе само за лов најкрупније рибе, моруна. Принцип, на коме им је основана употреба, састоји се у томе да се на местима, где се зна да је пролаз ове рибе, постави велики број крупних и оштрих кованих удица, од којих ће бар једна закачити рибу која између њих пролази и задржати је до доласка рибара. Риба се овом справом хвата, не тиме што прогута удицу на којој би тада морао бити какав мамац, већ закачивши се за голу удицу трбухом, репом или којим другим делом тела.

Морунски струкови били су од увек главни риболовни алат наших прибрежних становника са доње стране Ђердапа. Они су некад и доносили оно благостање тих крајева о коме је остала успомена, и изазивали ону јаку трговину са крупном рибом, која је некада цветала у Текији, Кладову и пограничним нашим селима у околини тих рибарских центара. Ко се, од оних што су имали прилике у то

време путовати нашим Доњим Дунавом, не сећа оних огромних моруна које су рибари воловима вукли од места где су их ухватили, до тржишта и којима се реп вукао по земљи и ако им је глава била везана чак за предњи део кола? Ко се не сећа оних баснословно јефтиних цена, по којима се могла добити ова крупна риба и њена икра за коју се, при свем том што је била толико јефтина, узимао тако велики новац? Данас је лов моруна сведен на малу меру и само је бледа слика онога што је раније био. У томе лову морунски струкови ипак играју главну улогу, тако да је то поглавити алат за хватање моруна; број моруна који се преко године ухвате прејама веома је мали спрам броја оних које ухвате ови струкови. Не захтевајући велике и скупе опреме, не стајући ни сами скупо, и пошто су лаки за израду и маневрисање, морунски струкови су и том својом страном увек били омиљена риболовна справа за наше становнике испод Ђердапа, а који припадају Тимочкој Крајини.

Простор дуж нашег дела Дунава, на коме раде морунски струкови, јесте искључиво онај између Текије и Радујевца. Пре их је било и више Текије, па чак и у Горњем Дунаву. Стари рибари памте да су их наши и турски аласи приметили чак и у нашим горњим водама, на пр. одмах испод Београда, уз аду Крњачу, на Тоспаши, код Винче, Ритопека итд. Пуцњава из пиштоља и пушака, приликом прегледања струкова, оглашавала је да је ухваћен крупан морун и скупљала свет на тржиште, где се риба имала продати. Данас је од свега тога остала само успомена и рад овом рибарском справом ограничен је, као што је казано, на поједина подесна места између Текије и Радујевца.

Риболов помоћу *великих вршака* са успехом је употребљаван на нашем До-

њем Дунаву за лов крупне рибе: јесетра, сима, сома итд. Њему је учинила крај регулација Ђердапа, уништивши згодне прилике на местима на којима се он употребљавао. До пре рата се код Сипа, на ушћу канала, могли видети трагови овога риболова: велике вршке, већ иструлиле, стојале су поређане по обали као знаци некадашње јачине риболова на томе, у то време тако богатоме риболовном месту.

Вршке су се постављале на извесним, беша и дубоким местима, поред саме обале, али где је вода била необично брза (љутац), и где је био пролаз крупне рибе. Риболов тим алатом, до регулације Ђердапа, био је издашан, и није била реткост да се у једној вршки затекну и по 1—2 јесетра или сима. Он је нарочито био развијен код Сипа, баш на простору на коме је данашњи Дунавски канал. После регулације тражена су друга места, на којима би се он могао вршити, и на неколико места чињени су покушаји, али без успеха. Можда ће се доцније, кад се променом обале, дна и тока воде Дунав буде сам од себе нешто изменио, опет наћи згодних места на којима ће се моћи обновити ова врста риболова.

Из овога летимичног прегледа разноликих начина риболова на нашем Доњем Дунаву може се увидети оно што се овде мислило истаћи, а то је: колико се риболов у Тимочкој Крајини разликује од онога што се врши у осталим деловима нашега Дунава и другим нашим рибарским водама. И то како својом техничком страном, тако и економским значајем за наше прибрежно становништво, које је у тим крајевима од вајкада самом природом ствари било упућивано на риболов, водећи век у њему и усавршавајући га непрекидно.

Овај је риболов, као што је више пута поменуто у току овога чланка, претрпео

јак и судбоносан удар од регулације Ђердапа. Ова је онемогућила извесне врсте риболова, који су раније вршени са великим успехом, и покварила баш најбоља риболовна места на којима је раније био пролаз рибе, где се ова могла згодно дочекивати и ловити. Међутим, риболов је и данас јако развијен у тим крајевима; он је искључиво занимање тамошњих прибрежних појединих становника и предмет је доста јаке трговине.

Тимочка Крајина је и по другим риболовним водама од увек била привилегисана. Неготински Рит — Блато — био је, пре но што је преграђен и исушен, на гласу због изобиља рибе у њему, која

се интензивно ловила вршкама, суповима, слепим кошем и једном врстом гарди од трске. Речице које утичу у Дунав или у Тимок, као и овај сам, биле су раније пуне ситније рибе. У своме писму из Сумраковца, где је био учитељ, Ђура Јакшић пише своме пријатељу Ђорђу Поповићу Даничару: „имам школског слугу, то ти је прави гем; што год рибе у Тимоку и Злоту има, све повата, тако да меанцију, попа и мене рибом храни“.

(по Јер. Живановићу).
Све је то данас измењено, али је још у свежој успомени негдашње риболовно и виноградарско благостање Тимочке Крајине.

